

Эдийн засгийн бодлогын шинэтгэл, өрсөлдөх чадварын төсөл

МОНГОЛ УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ ЧӨЛӨӨТ БҮС ХӨТӨЛБӨРИЙН ҮНЭЛГЭЭ, ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН БАЙДАЛТАЙ ТАНИЛЦСАН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Монгол Улсын Үйлдвэр Худалдааны Яам,
АНУ-ын Олон Улсын Хөгжлийн Агентлагт
зориулан боловсруулав.

2004 оны 3 дугаар сар
Улаанбаатар

Төслийн нэр: Эдийн засгийн бодлогын шинэтгэл, өрсөлдөх чадвар төсөл
(ЭЗБШӨЧ)

Тайлангийн нэр: *Монгол улсын худалдааны чөлөөт бүс хөтөлбөрийн үнэлгээ ба
чөлөөт бүсүүдийн байдалтай танилцсан дүн шинжилгээ*

Гэрээний №. 438-С-00-03-00021-00

Тайлан бичсэн: Хосе Серон

Байгууллага: ЭЗБШӨЧ Төсөл/Кемоникс Интернэшнл Инк., Таван Богд
плаза, 2 дугаар давхар, Ерөнхий сайд Амарын гудамж,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар, Монгол улс

Утас: (976-11) 32 13 75 Факс: (976-11) 32 78 25

Харилцах хүн: Төслийн удирдагч Фернандо Бертоли

Электрон шуудан: fbertoli@eprc-chemonics.biz

ГАРЧИГ

ТОВЧИЛСОН ҮГС	i
ТАЙЛАНГИЙН ТОВЧ ХУРААНГУЙ.....	i
I ХЭСЭГ: ОРШИЛ.....	1
A. Үндэслэл	1
B. Үнэлгээний ажлын удирдамж.....	1
C. Үйл ажиллагаа, үр дүн.....	2
D. Тайлангийн бүтэц	2
II ХЭСЭГ: ХУДАЛДААНЫ ЧӨЛӨӨТ БҮС: ШИНЭ ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ	3
A. Оршил	3
B. ХЧБ-ийн шинэчлэл.....	3
C. ХЧБ-ийн эрх зүй, зохицуулалтын хүрээ	4
C1. Хөтөлбөрийн нийтлэг зорилтууд.....	5
C2. ХЧБ-д явуулах үйл ажиллагааны шалгуур.....	5
C3. Зөвшөөрөгдсөн үйл ажиллагаанууд.....	5
C4. Хөрөнгө оруулалтанд тавих хяналт ба урамшуулал	6
C5. ХЧБ-д үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүдийн эрх үүрэг	6
C6. ХЧБ-ийн менежерийн эрх үүрэг	6
C7. Бүтцийн хүрээ	7
C8. ХЧБ-ийн менежерүүдтэй хийх гэрээ	8
D. ХЧБ-ийн төсөл амжилтанд хүрдэггүй шалтгаан, авах сургамжууд.....	9
D1. Авсан сургамж.....	9
E. ХЧБ нь худалдааны бодлогын хэрэгсэл болох нь.....	10
III ХЭСЭГ: ХУДАЛДААНЫ ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТАЛААРХ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИНД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ.....	12
IV ХЭСЭГ: ЗАМЫН ҮҮД, АЛТАНБУЛАГИЙН ЧӨЛӨӨТ ХУДАЛДААНЫ БҮС	17
A. ХЧБ байгуулах газрыг үнэлж, сонгоход ашигладаг хүчин зүйлс.....	17
B. Замын-Үүдийн байдалд хийсэн үнэлгээ.....	18
B1. Замын-Үүдийн байршил	18
B2. Замын-Үүдийн физик хэв шинж	19
B3. Төлөвлөлт, хөгжилд учрах бэрхшээлүүд	19
B4. Замын-Үүдийн ХЧБ-д орох, гарах бололцоо	20
B5. ХЧБ-ийн гаднах дэд бүтэц ба нийтийн ахуйн үйлчилгээ	20
B6. Ажиллах хүчний бололцоо	22
B7. Байгаль орчны асуудлууд	22
B8. Замын-Үүдийн ХЧБ-д явагдах амралт болон аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа	22
B9. Замын-Үүдийн тендер: Ажиглалт, зөвлөмж	23
C. Алтанбулагийн худалдааны чөлөөт бүсийн төсөл	25
C1. Алтанбулагийн байршил	25
C2. Физик нөхцөл	25
C3. Мастер төлөвлөгөөний үзэл баримтлал	25
C4. Дэд бүтэц, ахуйн үйлчилгээний зардлын тооцоо.....	25
C5. Ажиллах хүчний бололцоо	25
C6. Байгаль орчны асуудлууд	26
C7. Алтанбулагийн ХЧБ-д холбогдох зөвлөмжүүд	26
V ХЭСЭГ: Дүгнэлт, зөвлөмж.....	37
ХАВСРАЛТ А: 2004 оны 2-р сарын 2-ноос 16-ны хооронд болсон уулзалт	37
ХАВСРАЛТ Б: Монголын ХЧБ-ийн хөтөлбөрийн давуу ба сул талууд, боломж болон тулгарч болзошгүй асуудлууд	39
ХАВСРАЛТ В: Замын-Үүдийн тендерийн давуу талууд, сул талууд, боломжууд болон тулгарч болзошгүй асуудлуудын дүн шинжилгээ	42
ХАВСРАЛТ Г: Aqaba International Industrial Estate (АИЕ): Сайтар бэлтгэгдсэн төсөл-ийн амжилттай хэрэгжүүлсэн тендерийн үйл явцын жишээ.....	43
ХАВСРАЛТ Д: Монголын Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн зах зээлийн эрэлтийн судалгааг хийх удирдамж	47
ХАВСРАЛТ Е: Кэйс судалгаа: Доминиканы Бүгд Найрамдах Улсын ХЧБ-ийн тогтолцоо	50

ТОВЧИЛСОН ҮГС

АХБ	Азийн Хөгжлийн Банк
ВОО	Барьж, ашиглаж, өмчлөх
ВОТ	Барьж, ашиглаж, шилжүүлэх
ЭЗБШӨЧТ	Эдийн засгийн бодлогын шинэтгэл, өрсөлдөх чадварын төсөл
ЭЗБДТ	Эдийн засгийн бодлогыг дэмжих төсөл
ЕХ	Европын холбоо
ГХО	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт
ЭЗЧБ	Эдийн засгийн чөлөөт бүс
ЧХХ	Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр
ХЧБ	Худалдааны чөлөөт бүс
ХЧБ-үүд	Худалдааны чөлөөт бүсүүд
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
МУЗГ	Монгол улсын Засгийн газар
GTZ	Германы Техник, Хамтын Ажиллагааны Нийгэмлэг
ОУВС	Олон Улсын валютын Сан
IRR	Зардал нөхөгдөх түвшин
NPV	Цэвэр өнөөгийн өртөг
P/Ds	Хүн/ өдөр
ЭЗТБ-үүд	Эдийн засгийн тусгай бүсүүд
SOP	Үйл ажиллагааны стандарт журам
НҮБХХ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөр
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
ДБ	Дэлхийн Банк
ДХБ	Дэлхийн Худалдааны Байгууллага
ГХОГХА	Гадаадын Хөрөнгө Оруулалт, Гадаад Худалдааны Агентлаг
ГЕГ	Гаалийн Ерөнхий Газар
СЭЗЯ	Санхүү, Эдийн Засгийн Яам
ҮХЯ	Үйлдвэр, Худалдааны Яам

ТАЙЛАНГИЙН ТОВЧ ХУРААНГУЙ

Үйлдвэр Худалдааны Яамны хүсэлтээр хийсэн энэхүү үнэлгээнд доор дурдсан асуудлыг багтаав. Үүнд:

- Монгол улс дахь Худалдааны чөлөөт бүс (ХЧБ) хөтөлбөрийн хууль эрх зүйн хүрээг олон улсын өнөөгийн шилдэг туршлага, сургамжуудтай харьцуулсан¹;
- Монгол улсад ХЧБ байгуулж буй үйл явцыг олон улсын өнөөгийн шилдэг туршлагуудтай харьцуулсан;
- Алтанбулаг, Замын Үүдэд ХЧБ байгуулах төслийн хэрэгжилтэнд үнэлэлт дүгнэлт өгсөн;
- Дүгнэлт, зөвлөмжүүдийг багтаасан.

Тайлангийн I хэсэгт судалгааны энэхүү ажлын үндэслэл, үйл ажиллагааны удирдамжийг тусгасан. II хэсэгт ХЧБ байгуулахтай холбогдсон олон улсын өнөөгийн шилдэг туршлагууд болон сургамжуудын талаар өгүүлсэн. Тайлангийн III хэсэгт Монгол улсад бий болсон ХЧБ-ийн хууль эрх зүйн хүрээг олон улсын туршлагуудтай харьцуулж, хэрхэн сайжруулах талаар зөвлөгөө өгсөн. IV хэсэгт Замын Үүд, Алтанбулагт ХЧБ байгуулах төслийн хэрэгжилтэнд үнэлгээ өгч, V хэсэгт энэхүү дүгнэлт болон зөвлөмжүүдийг толилуулсан.

A- гаас G хавсралтуудад нэмэлт мэдээлэл багтсан, тухайлбал:

- Судалгааны ажлын үеэр Монголд уулзсан хүмүүсийн жагсаалт
- Монгол улсын ХЧБ хөтөлбөр болон Замын-Үүдийн ХЧБ төслийн давуу, сул тал, боломж, аюулын шинжилгээ (SWOT)
- Йорданы Акаба олон улсын аж үйлдвэрийн бүсийн амжилттай хэрэгжсэн ХЧБ төслийн жишээ
- Монгол улсад ХЧБ байгуулахтай холбогдсон тендер зарлахаас өмнө хийх судалгаа шинжилгээний хүрээнд зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг тодорхойлох ажлын удирдамжийн төсөл
- Доминиканы Бүгд Найрамдах Улсын ХЧБ-ийн туршлага

Судалгааны гол үр дүнгээс дурьдвал:

1. Монгол улсын ХЧБ хөтөлбөрийг олон улсын өнөөгийн шилдэг туршлагатай харьцуулан үнэлэхэд хууль эрх зүйн хүрээ болон ХЧБ байгуулах үйл явцад учир дутагдалтай зүйлс байгаа нь ажиглагдсан.
2. ХЧБ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нарийвчилсан журмыг бий болгож, Үйл ажиллагааны стандарт журам (SOP)-д тусгаагүй явдал нь олон улсын жишигт нийцүүлэхэд шаардагддаг ил тод, урьдчилан таамаглах бололцоотой байдлын наад захын түвшинг хангахад саад болж байна.

¹ Энэхүү тайланд дурьдагдсан худалдааны чөлөөт бүс (ХЧБ) гэсэн нэр томъёонд эдийн засгийн чөлөөт бүс, арилжаа, худалдааны чөлөөт бүс, эдийн засгийн тусгай бүс, чөлөөт боомт гэх мэт ойролцоо утгатай ойлголтуудыг багтаасан. Нөхцөл байдлаас шалтгаалан дээрх нэр томъёонууд нь тус бүртээ тусгай утга агуулж болох хэдий ч тус тайланд тусгагдсан үзэд санааг худалдааны чөлөөт бүс гэсэн нэр томъёогоор илэрхийлэх нь зүйтэй гэж үзсэн.

- Дотоодын бусад компаниудтай холбоотой болсноор салбар/бүлгүүдийг бий болгоход туслалцаа үзүүлэх
- Орлого нэмэгдэх

Цагаар:

- Татварын хөнгөлөлтүүдийн улмаас татварын орлого буурах
- Засгийн газраас дэд бүтэц байгуулахад зориулж зардал гаргах
- Байгаль орчны болон өөр бусад сөрөг үр дагаварууд үүсэх

Дээр дурьдсан аливаа зардал буюу үр ашгийг өнөөгийн цэвэр өртөгт тулгуурлан татварын хөнгөлөлтийг харгалзан жил бүрээр нь тооцож болно.

Ийнхүү шинжилгээ хийснээр тухайн төсөл нь нийгэмд хэр үр өгөөжтэй болохыг засгийн газар тооцож, одоо байгаа сонголтуудын аль нь хамгийн ашигтайг тодорхойлж болдог. Мөн шинжилгээний дүнд бий болсон тоон үзүүлэлтүүдийг тухайн төслийн үндэслэлийг гаргах буюу ач холбогдлыг нь олон нийтэд тайлбарлахад засгийн газар ашигладаг. Үр ашгийг тооцсоноор тухайн ХЧБ байгуулах буюу эсвэл улс орны хэмжээнд хэрэгжүүлж буй эдийн засгийн шинэчлэлийг санхүүжүүлэхийн аль нь ач холбогдолтойг засгийн газар тодорхойлж чадна.

Иймээс ХЧБ байгуулах төсөл нь улс орны хувьд хэр үр өгөөжтэй болохыг харуулсан үр ашгийн шинжилгээ хийхийг засгийн газарт зөвлөж байна.

Зөвлөмж 2: Монгол улсын Засгийн газраас доор дурьдсан олон улсын шилдэг туршлагаудыг анхааралдаа авч, Замын-Үүдэд ХЧБ байгуулах боломжтой эсэхийг бүрэн дүүрэн судлах шаардлагатай.

Бололцоог судлах замаар Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн зах зээлийн хүчин чадавхийг тодорхойлж, мастер төлөвлөгөөний үзэл баримтлалыг боловсруулж, шаардлагатай дэд бүтцийн төрөл ба зардлыг тооцож, төлөвлөлт, үйл ажиллагааны хүрээг тогтоож, хөгжлийн төсөл хэрэгжүүлэх хамгийн зардал багатай үр ашигтай аргыг сонгох боломжтой болно. Дээрх судалгаа нь тухайн ХЧБ-ийг хөгжүүлэх эдийн засгийн хамгийн үр өгөөжтэй аргыг тодорхойлох боломжийг засгийн газар болон хөрөнгө оруулагчдад олгохоос гадна төслийн үйл ажиллагааны ил тод байдал, урьдчилан таамаглах бололцоо болон хариуцлага хүлээх тогтолцоог бүрдүүлэх ач холбогдолтой. Замын-Үүдэд ХЧБ байгуулах бололцоог судлахдаа дараах дөрвөн асуудлыг харгалзах шаардлагатай.

- Нэгдүгээр асуудал: Зах зээлийн үнэлгээ
- Хоёрдугаар асуудал: Мастер төлөвлөгөө, дэд бүтцийн хэрэгцээ
- Гуравдугаар асуудал: Төлөвлөгөөний хэрэгжилт
- Дөрөвдүгээр асуудал: Бизнес төлөвлөгөө, санхүүгийн загвар боловсруулах

И үгээс цагаар агаартай Ойгодоо: Цаг сүүдээс үдүгдөөс лөөгдөө

Зах зээлийн үнэлгээ хийх нь орон нутаг, бүс нутаг, дэлхийн хэмжээний зах зээлийн чадавхийг тодорхойлж, Замын-Үүдийн ХЧБ-д аж үйлдвэр, арилжаа худалдаа, аялал жуулчлал хөгжүүлэх арга стратегийг боловсруулахад тус дөхөмтэй. Мөн тухайн ХЧБ-г бусад өрсөлдөгчидтэй нь харьцуулж, Замын-Үүдийн давуу талуудыг олж харах бололцоог дээрх судалгаа олгоно. Энэ

II ХЭСЭГ: ХУДАЛДААНЫ ЧӨЛӨӨТ БҮС: ШИНЭ ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

А. Оршил

ХЧБ гэж эдийн засгийн тусгай дэглэм бүхий салангид бүсийг хэлдэг. ХЧБ байгуулснаар бизнесийн үйл ажиллагааны зардлыг бууруулж, хөрөнгө оруулалт, худалдаа, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн таатай орчинг бий болох ёстой.

ХЧБ-ийн тухай ойлголт 2000 гаруй жилийн өмнө бий болсон. Тухайлбал одоогийн Турк улсын нутаг дэвсгэрт оршиж байсан Эфесус боомтод худалдаачдыг найрсгаар хүлээж авдаг байсан нь тус бүс нутгийн хөгжилд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан. Далайн боомтуудыг чөлөөт боомт болгон ашиглах туршлага хэдэн зуун жилийн өмнөөс бий болсноор барааны эргэлтийг эрчимжүүлсэн төдийгүй Гонгконг, Сингапур зэрэг хот улс бий болоход нөлөөлсөн. ХЧБ-ийн тухай орчин үеийн ойлголт нь Ирландын Шанноны чөлөөт бүсээс үүдэлтэй. 1950-аад онд Ирландын засгийн газраас Шанноны нисэх онгоцны буудлын орчимд аж үйлдвэрийн бүс бий болгох либерал бодлого хэрэгжүүлсэн байна. Энэ нь дээрх нисэх буудлын ашиглалтыг сайжруулах зорилготой байсан боловч Шанноны ХЧБ бий болсон нь Ирланд улсын эдийн засагт чухал хувь нэмэр оруулсан. Шанноны чөлөөт бүсийн бодлогыг 30 гаруй жилийн турш тогтвортой сайжруулж, хүрээг нь өргөжүүлснээр Ирланд улс 1990-ээд он гэхэд Кельтийн бар улс болж чадсан.

1970-аад онд дэлхийн 30-аад орны 80 орчим ХЧБ-ийн худалдааны эргэлт 10 тэрбум долларт хүрч, 1 сая орчим ажлын байр бий болсон байв. Энэ тоо үлэмж нэмэгдсэн ба одоогоор дэлхийн 100 гаруй оронд ажиллаж буй 1000 гаруй ХЧБ нь 10 тэрбум орчим ам долларын эргэлттэй байж, 1 сая хүнийг ажлын байраар хангаж байна. ХЧБ-ийн үйл ажиллагааны зарчимд ч мөн нэлээд өөрчлөлт орсон. Одоо ажиллаж буй ХЧБ-ийн 80%-ийнх нь үйл ажиллагааг хувийн компаниуд хариуцаж байгаа бол далаад оны үед ийм бололцоо байгаагүй.

В. ХЧБ-ийн шинэчлэл

ХЧБ-д² дараах асуудалд холбогдсон тусгай журам үйлчилдэг уламжлалтай:

- Гаалийн журам/ татвар
- Бүтцийн дэмжлэг/ хүрээ
- Татварын хөнгөлөлтүүд

ХЧБ-ийн уламжлалт үзэл баримтлал нь экспортыг дэмжихэд чиглэж байсан ба ХЧБ нь дотоодын эдийн засгийн бусад салбаруудтай харилцаа холбоо тогтооход төдийлөн анхаарахгүй, тусгаарлагдсан бүс нутгийн хэлбэрээр

² Худалдааны чөлөөт бүс гэдэгт эдийн засгийн чөлөөт бүс, эдийн засгийн тусгай бүс зэрэг бүх ойлголтыг багтаасан. Эдгээр бүх тохиолдолд нийцүүлэх үүднээс энэ тайланд Худалдааны Чөлөөт Бүс гэсэн нэр томъёог хэрэглэв.

ХЧБ-ийн тухай хуулинд тодорхой хэм хэмжүүрүүд тусгагдсан байдгийн заримынх нь талаар доорх хэсгүүдэд өгүүлнэ.

C1. Хөтөлбөрийн нийтлэг зорилтууд

ХЧБ-ийн хөтөлбөрүүдэд дараах нийтлэг зорилтууд агуулагддаг:

- Уламжлалт бус үйлдвэрлэлийн чиглэлээрх тухайн орны өрсөлдөх чадварыг сайжруулах
- Улс орон дахь ажилгүйдлийн түвшинг бууруулах, хүн амын орлогыг нэмэгдүүлэх үүднээс ажлын байруудыг бий болгох
- Технологи шилжүүлэх үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх үүднээс гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татаж, уламжлалт бус бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бололцоог дотоодын бизнес эрхлэгчдэд олгох
- Эдийн засгийн бусад салбаруудад хэрэгжүүлж болохуйц арга хэмжээнүүдийг турших бололцоог засгийн газарт бүрдүүлэх.

Нарийвчлан боловсруулсан зорилтууд нь ХЧБ-ийн хөтөлбөрийн бодит нөхцөл, зохицуулалтын орчинг тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой.

C2. ХЧБ-д явуулах үйл ажиллагааны шалгуур

ХЧБ-д явуулах үйл ажиллагааны шалгуур үзүүлэлтүүд болон зөвшөөрөл олгох эрх бүхий байгууллагын талаар ХЧБ-ийн тухай хуулинд тусгасан байдаг. Үйл ажиллагааны дараах шалгууруудыг хуулинд заадаг:

- ХЧБ-ийн газар ашиглалтын төлөвлөгөөнд нийцэж буй эсэх
- Дизайны наад захын стандартууд
- Үйл ажиллагааны цаг хугацааны хуваарь
- Үйл ажиллагаа явуулах компаний санхүү, техникийн үзүүлэлтүүд
- Үндэсний болон орон нутгийн засаг захиргаанаас тавьдаг дэд бүтцийн ба бусад шаардлагууд
- ХЧБ-ийн дэд бүтэц, үйлчилгээнүүдэд үзүүлэх нөлөө

C3. Зөвшөөрөгдсөн үйл ажиллагаанууд

Хуулинд гол төлөв хориотой үйл ажиллагаануудыг жагсаахын хажуугаар тусгай зөвшөөрөл шаардлагатай бизнесийн төрлүүдийн талаар дурьдсан байдаг. Орчин үеийн ХЧБ-үүдэд аль болох олон төрлийн үйл ажиллагаа явуулахыг дэмждэг бөгөөд тавигдаж буй хязгаарлалтууд нь байгаль орчны болон иргэдийн сайн сайханд нөлөөлж болохуйц бусад нөхцлүүдтэй холбоотой байдаг.

III ХЭСЭГ: ХУДАЛДААНЫ ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТАЛААРХ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИНД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

Тайлангийн энэхүү хэсэгт ХЧБ-ийн үйл ажиллагаа, менежменттэй холбогдсон олон улсын шилдэг туршлагыг ХЧБ-ийн талаарх Монгол улсын хууль тогтоомжуудтай харьцуулсан. Ийнхүү харьцуулалт хийхэд Монгол улсын ХЧБ-ийн талаарх хууль тогтоомжууд нь ХЧБ-ийн тухай хуульд тавигддаг шаардлагуудыг төдийлөн хангаж чадахгүй байгаа нь ажиглагдсан.

Дараах чиглэлээр хууль тогтоомжуудыг боловсронгуй болгох нь зүйтэй:

- Урьдчилан таамаглаж болохуйц, ил тод байдлыг баталгаажуулсан бүрэн зохицуулалт хуулинд тусгагдаагүй байна.
- Хувийн хэвшлийн үүрэг ролийг орхигдуулсан мэт харагдаж байна.
- ХЧБ-ийн тухай хууль нь Дэлхийн худалдааны байгууллагын шаардлагуудтай зөрчилдөж байна.
- Төрийн зохицуулалт, ХЧБ-ийн менежментийн ажиллагааг ялгаж салгахтай холбогдсон заалт тусгагдаагүй.
- Аж ахуйн нэгжүүдийг бүртгэх, дэмжлэг үзүүлэхэд баримтлах шалгуур үзүүлэлт тодорхой бус.
- Худалдааны бүх чөлөөт бүсэд хамаарах татварын нийтлэг журам хуулинд тусгагдаагүй.

Доор толилуулсан Хүснэгт III-1-д Монгол улсын ХЧБ-ийн эрх зүйн хүрээнд хийсэн шинжилгээний дүнг харуулав. Хүснэгтэнд хуулийн холбогдох зүйл анги, агуулга, өнөөгийн шилдэг туршлага болон Монгол улсын ХЧБ-ийн эрх зүйн орчинг хэрхэн сайжруулах тухай зөвлөмжийг багтаасан.

Хүснэгт III-1: ХЧБ-ийн тухай хуулинд тавигддаг шаардлагууд

Хуулийн заалт	Агуулга	Олон улсын шилдэг туршлага	Зөвлөмж
ХЧБ-ийн тухайн Монгол улсын хууль, 1-р зүйл	Хуулийн зорилго	ХЧБ-ийн талаарх хуулийн зорилгод бүсийн хөгжил, үйл ажиллагаанд хувийн хэвшлийг түлхүү оролцуулах тухай тусгайлан дурьддаг.	Хувийн хэвшлийн болон төрийн үүрэг ролийн тухай хуулинд нэмж тусгах шаардлагатай.
ХЧБ-ийн тухайн Монгол улсын хууль, 2-р зүйл	Монгол улсын ХЧБ-д хамаарах олон улсын хууль тогтоомж, гэрээний талаар дурьдсан.	ХЧБ-ийн засаг захиргаанаас бүсэд явагдаж буй үйл ажиллагаануудыг зохицуулж, зарим тохиолдолд хийж гүйцэтгэх тухай асуудлыг нэг л хуулинд заасан байдаг. Бусад асуудлыг Засгийн газар тогтоол гаргах замаар зохицуулдаг.	Монгол улс дахь ХЧБ-үүдийн үйл ажиллагааны чиглэл, хөгжилтэй холбогдуулан нарийвчилсан зохицуулалт хийх хэрэгтэй.
ХЧБ-ийн тухайн Монгол улсын хууль, 3.4-р зүйл	ХЧБ-д явагдах үйл ажиллагаанууд. ХЧБ-ийн ажиллагаа нь экспортын чиглэлтэй байх тухай заасан.	ДХБ-ын шаардлагын дагуу ХЧБ-д экспортын чиглэл зэрэгтэй холбогдсон тусгай журам үйлчлэх ёсгүй. ХЧБ-үүд нь экспортын чиглэл зэрэг нөхцлөөр ялгаварлан гадуурхах байдал гаргаж болохгүй. Иймээс ХЧБ-д үйлдвэрлэсэн барааүйлчилгээг дотоодын зах зээлд гаргахыг зөвшөөрдөг.	”Экспортын чиглэл”-тэй холбогдсон заалтыг ХЧБ-ийн тухай хууль тогтоомжоос хасах нь зүйтэй.
ХЧБ-ийн тухайн Монгол улсын хууль, 4-р зүйл	ХЧБ дэх татвар, гааль, валютын тусгай журмын талаар өгүүлсэн. Татварын хөнгөлөлтүүдийг нарийвчлан зааж өгөөгүй.	ХЧБ-д үйлчлэх компаний орлогын татварын хэмжээг бага байлгаж, барааг тухайн улсын нутаг дэвсгэрт импортлох хүртэл импортын татварыг түдгэлзүүлж, валютын зохицуулалтыг таатай болгож, төрийн зохицуулалт, хяналтыг үр дүнтэй, ил тод байлгахад анхаардаг.	Орлогын татвар, валютын зохицуулалт, гаалийн үйлчилгээний нөхцлүүдийг хуулинд нарийвчлан зааж өгөх хэрэгтэй.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 5-р зүйл	АЧБ байгуулах, татан буулгах	Шийдвэр гаргах этгээдэд чиглэл өгөх үүднээс ХЧБ-д явуулах үйл ажиллагааны чиглэлийн үндсэн шалгууруудыг хуулинд тусгасан байдаг.	Шалгуур үзүүлэлтүүдийг хуулинд нэмж оруулах.

Хуулийн заалт	Агуулга	Олон улсын шилдэг туршлага	Зөвлөмж
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 6,7-р зүйл	ХЧБ-ийн захирагчийг Ерөнхий сайд томилдог. Захирагч нь ХЧБ-ийн үйл ажиллагааг зохицуулж, хөгжүүлж, удирддаг бөгөөд аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн чиг үүргийг хувийн компанид шилжүүлэх боломжтой.	Бүх ХЧБ-ийн үйл ажиллагааг зохицуулдаг үндэсний хэмжээний ХЧБ-ийн удирдах газрыг гол төлөв байгуулдаг. Энэ нь Ерөнхий сайдын ажлын албаны ачааллыг бууруулах зорилготой. ХЧБ-ийг хөгжүүлж, ажиллуулах үүргийг ихэвчлэн хувийн хэвшилд шилжүүлж, зохицуулалт хийх ажиллагааг төр хариуцдаг.	ХБЧ-ийн тогтолцоог зохицуулах, хөгжүүлэх чиг үүргүүдийг зааглах нь эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох ажиллагааны дунд, урт хугацааны зорилт байх нь зүйтэй. Засгийн газраас байгуулж буй ХЧБ-ийн хувьд үйл ажиллагааг төр хариуцаж болох хэдий ч цаашдаа ХЧБ-ийг хөгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн үүрэг ролийг тусгасан өөрчлөлтийг хуулинд оруулах шаардлагатай.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 8-р зүйл	ХЧБ-ийн Ерөнхий менежер нь төрийн албан хаагч байж, Захирагчид тайлагнана.	Менежментийн чиг үүргийг гол төлөв хувийн хэвшилд шилжүүлдэг.	Менежментийг хувийн хэвшилд шилжүүлэхийг зөвшөөрч, дэмжих нь зүйтэй.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 9-р зүйл	ХЧБ-ийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх, хөрөнгө оруулагчдын эрх ангийг хамгаалах үүднээс Бүсийн хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл байгуулж болно.	Үүрэг хариуцлагыг дараах байдлаар голчлон хуваарилдаг: ХЧБ-ийн захиргаа ХЧБ-ийн үйл ажиллагаанд зохицуулалт хийж, зарим тохиолдолд хөгжүүлэх үүрэг хүлээдэг. Зарим ХЧБ-ийг хувийн компани хөгжүүлж, ажиллуулдаг. Хэрэглэгчдийн зөвлөл нь дээрх хоёр талд эрх ангаа таниулах зорилгоор ажилладаг.	Үүрэг ролийн хуваарилалтыг хуулинд нарийвчлан тусгах шаардлагатай.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 10-р зүйл	ХЧБ-д Мэргэжлийн хяналтын алба байгуулах тухай	ХЧБ-ийн захиргааны хяналт, мониторингийн чиг үүрэг, механизмуудыг ил тод байдлыг баталгаажуулах үүднээс бий болгодог.	Ойрын ирээдүйд хууль тогтоомжинд өөрчлөлт хийх замаар тодруулга хийх.

Хуулийн заалт	Агуулга	Олон улсын шилдэг туршлага	Зөвлөмж
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 11-р зүйл	ХЧБ нь бие даасан төсөвтэй байх тухай заасан. Төсвийн хөрөнгийг ХЧБ-ийг хөгжүүлэхэд ашиглаж болох эсэхийг дурьдаагүй.	Бие даасан санхүүжилтийн эх үүсвэр, ашиглалтын тухай нарийвчлан заадаг нь ямар зардлыг төсвөөс, алийг нь хувийн компани хариуцахыг тодруулж өгөх ач холбогдолтой.	Засгийн газраас юуг санхүүжүүлэх ба эс санхүүжүүлэхийг ХЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах хувийн компаниудад ойлгомжтой болгох үүднээс хуулийн заалтыг тодорхой болгох.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 12-р зүйл	Бүсийн захиргаа, орон нутгийн захиргаа болон Улсын их хурлын харилцааны талаар өгүүлсэн. Үүнийг хамтын ажиллагаа, ХЧБ-ийн аж үйлдвэрийн дэд бүтцийг хамтран байгуулах хэлбэр гэж тодорхойлсон.	ХЧБ-ийн хэрэгцээ шаардлагад холбогдох ХЧБ-ийн захиргаа, орон нутгийн болон үндэсний агентлагуудын үүрэг хариуцлагыг ХЧБ-ийн тухай хуулинд тусгах замаар ямарваа төөрөгдөл үүсэхээс урьдчилан сэргийлдэг.	Үүрэг хариуцлагын хуваарилалтыг холбогдох журамд нарийвчлан тусгах.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 13-р зүйл	ХЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах компаниудын бүртгэл	Бүртгэлийн журмыг гол төлөв тусгай тогтоолоор зохицуулдаг. Бүртгэлийн журамд тусгагдах шалгуур үзүүлэлтүүд, хориотой үйл ажиллагааны жагсаалт, бүртгэл хийгдэх хугацаа зэргийг хуулинд заадаг.	Бүртгэлийн ажиллагаанд холбогдох шалгуур үзүүлэлтүүд болон журмыг тодруулах.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 15-р зүйл	ХЧБ-ийн үйл ажиллагаанд холбогдох бизнесийн бусад ажиллагааны талаар дурьдсан. Шийдвэрийг Улсын их хурал гаргана.	Зөвшөөрөгдөх үйл ажиллагааны шалгууруудыг нарийвчлан дурддаг.	Дэмжих үйлчилгээнүүдэд хамаарах шалгуур үзүүлэлт тогтоох.
Худалдааны чөлөөт бүсийн тухайн Монгол улсын хууль, 16-р зүйл	ХЧБ-ийн газрын асуудлыг Захирагч шийднэ. Ингэхдээ ямар бодлого баримтлахыг дурьдаагүй.	Хөрөнгө оруулагчидтай гэрээ хэлэлцээр хийхэд ХЧБ-ийн удирдлагын зүгээс хангах шаардлагатай зорилтуудыг зааж өгдөг.	ХЧБ-д бий болгох зах зээлийн асуудалд холбогдсон бодлогыг тодорхой болгох.

- Хүнд машин техник ашиглах даац хангалттай байх
- Төмөр замын гарцтай байх
- Далайн боомтонд хүрэх боломж, зай

Дэд бүтэц: бүсийн доторхи, гаднах

- Усан хангамж, зардал
- Хаягдал усыг цэвэршүүлэх боломж, зардал
- Цахилгаан эрчим хүч, зардал
- Цахилгаан холбоо, зардал
- Бусад ахуйн үйлчилгээ, зардал

Байгаль орчны асуудлууд

- Хөрсний бохирдол
- Хүрээлэн буй орчны бохирдол
- Хог хаягдал
- Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөө

Ажиллах хүчний хүртээмж, орон байр, зах зээл

- ХЧБ болон төв суурин газруудын хоорондын зай
- Ажиллах хүчнийг ойроос авах боломж
- Ажиллах хүчнийг ХЧБ-д хүргэх арга
- ХЧБ дэх зохистой орон байрны боломж
- Бүс нутаг дахь зах зээлийн эрэлт хангалттай байх
- Одоогийн зах зээлтэй уялдуулах боломж

В. Замын-Үүдийн байдалд хийсэн үнэлгээ

В1. Замын-Үүдийн байршил

ХЧБ байгуулахаар төлөвлөж буй Замын-Үүд нь Монгол улсын БНХАУ-тай хиллэдэг хилийн боомт болно. Замын-Үүд сум нь 10,000 орчим хүн амтай бөгөөд худалдааны үйл ажиллагаа нь Хятад улсын Эрээн хоттой нягт холбоотой. Замын-Үүд дэх гол ажил олгогч нь Монгол улсын Засгийн газар ба Монголын төмөр замд ажилладаг 700 орчим ажилтан байдаг. Замын-Үүдийн хувьд төмөр зам нь дараах ач холбогдолтой:

- Оросоос Хятад руу бараа бүтээгдэхүүн тээвэрлэдэг, (2003 онд 3.4 сая тонн ачаа тээвэрлэж байсан бол энэ тоо 2010 он гэхэд 10 саяд хүрэх төлөвтэй),
- Хятад улстай шууд хилийн худалдаа эрхэлдэг,
- Монгол Хятад улсы төмөр замын өргөн харилцан адилгүй байдаг

тул контейнерийг ачааг шилжүүлэн ачих, буулгах шаардлагатай болдог. Өдөрт 20 вагоныг ачиж буулгадаг бөгөөд ачиж буулгах төхөөрөмжийн нийт хүчин чадал нь өдөрт 60-80 вагон ажээ.

Замын-Үүдээс 3-5 километрт байрладаг Эрээн хотод эдийн засгийн эрчимтэй өсөлт ажиглагдаж байна. Суурин хүн амын тоо нь 100,000 орчим бөгөөд 2010 он гэхэд 2 дахин өсөх төлөвтэй. Эрээн хотын нэг хүн амд ногдох ДНБ нь 9,500 юань ба 2010 он гэхэд энэ үзүүлэлт 15,000-д хүрэх ажээ.

үзүүлдэг. Монгол улс нь газар нутгийн хувьд нэлээд бололцоотой боловч газар өмчлөхтэй холбогдсон бодлого нь харьцангуй чанд хатуу байна. Газар ашиглалт, үнэлгээний асуудал хариуцсан агентлагийг саяхан бий болгосон нь газар эзэмшилт, хяналтын тогтолцоог нарийвчлан тодорхойлоход тус дөхөмтэй алхам болсон.

Замын-Үүдийн ХЧБ нь одоогоор төрийн эзэмшилд байгаа. ХЧБ-ийн тухай болон Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн тухай хуулийн алинд нь ч газар эзэмшүүлэх журмыг нарийвчлан тогтоогоогүй байна. ХЧБ-ийн тухай ерөнхий хуулийн 7.1.7 дугаар зүйлд газар ашиглуулах, өмчлүүлэх, газрын зөвшөөрөл олгох эрх мэдлийг бүсийн захирагчид өгчээ. Гэсэн ч газар олгох үйл явцын талаар нарийвчлан тусгаагүй байна. 2003 онд байгуулагдсан газрын асуудал эрхэлсэн агентлаг нь газар ашиглалт, үнэлгээний асуудлыг хариуцдаг төрийн байгууллага болно. Замын-Үүдийн ХЧБ дэх газрын үнэ цэнийг одоогоор тогтоогоогүй ба энэ талаар төдийлөн яригдахгүй байна. Иймээс газрын үнэ цэнийг барагцаалан тодорхойлохын тулд судалгаа шинжилгээ хийхийг Монгол улсын Засгийн газарт зөвлөж байна. Наад зах нь газрын үнэлгээ, газар олголтын ил тод, ойлгомжтой журмыг бий болгож, хөрөнгө оруулагчдаар мөрдүүлэх шаардлагатай.

Монгол улсын иргэдэд газар олгох тухай хуулинд тус улсын иргэдэд өмчлүүлэх газрын хувь хэмжээ болон байршлыг нарийвчлан зааж өгсөн байна. Газар олгох асуудлыг дээр дурьдсан агентлаг хариуцах ажээ. Гадаадын иргэдэд газар өмчлүүлэхийг 1992 оны Үндсэн хуулиар хориглосон байдаг. Шинэчлэн баталсан Газрын тухай хуулиар гадаадын иргэдэд урт хугацааны гэрээгээр газар эзэмшүүлэх боломжтой бөгөөд хугацааг нь 100 жил хүртэл сунгаж болохоор заажээ. Гэрээний хугацаа нь түрээслэгчийн үйл ажиллагаанаас шалтгаалах ба гэрээний нөхцлүүдэд харшилсан үйл ажиллагаа явуулах тохиолдолд газрыг улсад буцаах журамтай.

B4. Замын-Үүдийн ХЧБ-д орох, гарах бололцоо

Ааоî çàì . Шинээр бий болгох ХЧБ-ийн нарийвчилсан тээврийн төлөвлөгөө хараахан боловсруулагдаагүй ба бололцоог судлах ажлын хүрээнд энэхүү төлөвлөгөөг зохиох шаардлагатай. Замын-Үүд сумын төвөөс ХЧБ байгуулах газарт хүрэх авто зам одоогоор байхгүй боловч Эрээн хотыг чиглэсэн гол замаас төдийлөн хол биш ажээ. Хятад улсыг чиглэсэн зам нь хоёр урсгалтай ба одоогоор техникийн нөхцөл нь боломжийн байна. ХЧБ байгуулсны дараа тус замыг сайжруулж, хүнд машины даацтай, дөрвөн шугамтай болгох хэрэгтэй. Мөн ХЧБ-ээс нутгийн гүн рүү болон Эрээн хотыг чиглэсэн тээвэрлэлтийн шаардлага хангахуйц нэмэлт зам бий болгох нь зүйтэй. Замын-Үүдийг босоо тэнхлэгийн гол замтай холбосон замын сүлжээ байгуулах ажил явагдаж байгаа ба 2008 он гэхэд бэлэн болох төлөвтэй.

Ò°ì °ð çàì . ХЧБ байгуулах газраас 3 километрийн зайд оршдог төмөр замын ачих, буулгах цэг нь Монгол Хятад улсын хоорондох ачаа тээврийн асуудалд чухал нөлөө үзүүлдэг. ХЧБ нь худалдааны томоохон төв болж чадвал бүсийн төв хүртэл төмөр замын салаа тавьж, далайн боомт болон Европын зах зээлд гарцтай болгох шаардлагатай.

B5. ХЧБ-ийн гаднах дэд бүтэц ба нийтийн ахуйн үйлчилгээ

ХЧБ-ээс гаднах дэд бүтэц хараахан бий болоогүй тул энэ нь хөрөнгө оруулагчдын санхүүгийн ачааллыг нэмэгдүүлнэ. Энэхүү дэд бүтцийг бий

нь өөрийн гэсэн цэвэршүүлэх станцтай болох ёстой бөгөөд хүчин чадлыг нь зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг судалсны дараа тодорхойлж болно.

᠋᠋᠋᠋᠋ ᠋᠋᠋᠋᠋. 12 шугамтай шилэн кабелийг Замын-Үүдийн хэрэглэгчид ашиглаж байна. Хоёр шугам нь орон нутгийн хэрэглэгчдийн хэрэгцээг хангаж байгаа тул үлдсэн арвыг нь ХЧБ-ийн хэрэглэгчид ашиглах боломжтой. Одоогоор ХЧБ байгуулах газар руу кабель татаагүй ажээ. Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөхийн тулд боломжтой бол ХЧБ нь өөрийн гэсэн харилцаа холбооны системтэй болох нь зүйтэй. Энэхүү систем нь Замын-Үүд сумын хэрэглэгчдийн ашигладаг сүлжээнээс салангид байх ёстой.

В6. Ажиллах хүчний бололцоо

ХЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах бизнесийн байгууллагуудад шаардлагатай ажиллах хүчний хэрэгцээг одоогоор судлаагүй байна. ХЧБ-ийн өрсөлдөх чадвар буюу амжилтанд ажиллах хүчний олдоц болон тэднийг сургах боломж чухал нөлөө үзүүлдэг. Одоогоор Замын-Үүдэд зэргэлдээх Эрэн хотын хятад ажилчдыг эс тооцвол хангалттай ажиллах хүч байхгүй байна. Ажиллах хүчтэй холбогдсон асуудлыг Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн тухай хуулинд тусгаагүй ажээ.

В7. Байгаль орчны асуудлууд

Замын-Үүд/Эрэн хотын байдалтай танилцах үед байгаль орчныг бохирдуулсан үйл ажиллагаа ажиглагдаагүй боловч ХЧБ байгуулах төслийн бэлтгэл шатанд байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ хийх шаардлагатай. ХЧБ-ийн амжилтанд нөлөөлж болохуйц байгаль орчны асуудлуудыг тодорхойлох үүднээс үнэлгээ хийх нь чухал. ХЧБ-д явуулах үйл ажиллагаанууд нь орчны бохирдол үүсгэх магадлалтай тохиолдолд барилгын ажил, ахуйн болон аж үйлдвэрийн хаягдлын хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөг багасгах үүднээс авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээнд тусгах нь зүйтэй.

В8. Замын-Үүдийн ХЧБ-д явагдах амралт, зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагаа болон аялал жуулчлал

Àì ðàè᠋᠋, çóààà öýíãýèèí çèè àæèèèàààà. Замын-Үүдийн ХЧБ-д амралт, зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагаанууд явуулах боломжийг Монгол улсын Засгийн газар судалж байна. Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн тухай хуулийн 3.3 дугаар зүйлд энэ төрлийн тусгай үйл ажиллагаануудыг автоматаар зөвшөөрч болохгүй тухай заасан байдаг. ХЧБ-д амралт, зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагаа явуулах сонирхолтой хөрөнгө оруулагч нь Засгийн газраас тусгай зөвшөөрөл авах хэрэгтэй. Иймээс дээрх зориулалтаар газар ашиглах, бизнесээ өргөжүүлэхэд нь хэрхэн хяналт тавих талаар Засгийн газар хөрөнгө оруулагчдтай нарийвчлан тохиролцох ёстой бөгөөд улс орны эрх ашигт хор холбогдол учруулахааргүй гэрээг байгуулах нь зүйтэй.

Àýèàè æóóè-èàè ðàæççý᠋᠋ àíèìì æóóà. Хятад улсын Эрэн хотын засаг захиргаанаас аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа тул энэ бололцоог Монгол улс Замын-Үүдийн ХЧБ-г байгуулахдаа ашиглах нь зүйтэй. Газар зүйн байрлалын давуу талдаа тулгуурлан амралтын газрууд байгуулах нь санхүүгийн хувьд ашигтай байж магадгүй. ХЧБ-д аялал

жуулчлал, зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагаа явуулах нь Монгол орны эдийн засагт ач холбогдолтой тул Хятад улсын хилийн ойролцоох Замын-Үүдийн ХЧБ-д аялал жуулчлал хөгжүүлснээр хөрш зэргэлдээ хилийн боомтуудын эдийн засгийн өсөлтийн ялгааг арилгах боломж бүрдэнэ.

Хятад улсад, гадаадын зах зээлд чиглэсэн амралт, зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагаануудыг Замын-Үүдийн ХЧБ-д төвлөрүүлэх тохиолдолд Монгол улсын Засгийн газар дараах асуудлуудыг анхааралдаа авах нь зүйтэй:

- Мөнгө угаахын эсрэг хууль баталж, Хятад улсын хилийн ойролцоо казино ажиллуулах тохиолдолд үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих үр дүнтэй тогтолцоог бий болгож, хэрэгжүүлэх
- Казино байгуулах гэрээний нөхцөлүүдийг тохиролцох асуудалд олон улсын зөвлөхүүдийн туслалцааг авах
- Казино/ зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагааны орлогыг ХЧБ-ийн бусад орлогоос тусад нь тооцох.

Үүнээс гадна хил хамгаалалттай холбогдсон дараах асуудлуудыг шийдвэрлэх шаардлагатай. Тухайлбал: Хятад улсын хилээс ХЧБ-ийг чиглэсэн хүмүүсийн урсгалыг хэрхэн зохицуулах, визийг түргэн шуурхай, тогтмол олгох журам боловсруулах, Замын-Үүдээр дайран өнгөрч буй хүмүүсийн хөдөлгөөнд хэрхэн хяналт тавих.

В9. Замын-Үүдийн тендер: Ажиглалт, зөвлөмж

Судалж танилцсан баримт бичгүүдээс харахад Замын-Үүдэд ХЧБ байгуулах бололцоог үнэлэхэд дутагдалтай зүйлс олон байна. Иймээс 900 га газрыг ХЧБ-ийн зориулалтаар ашиглуулах тендер зарлахыг яаравчлах шаардлагагүй гэж Засгийн газарт зөвлөмөөр байна.

Олон улсын шилдэг туршлага, арга зүйг харгалзан үзэх нь Засгийн газрын эрх ашигт нийцэх тул дараах ажлуудыг хийх шаардлагатай. Үүнд:

- ХЧБ-ийн харьцангуй давуу талууд болон тохиромжтой зах зээлийг тодорхойлох
- Зах зээлийн эрэлтийн судалгаа хийж, ХЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах бизнес эрхлэгчдийн ашиг сонирхлыг үнэлж, дүгнэх
- Үр ашгийн тооцоо хийх
- ХЧБ-ийн тухай хууль тогтоомжийг олон улсын практикт ойртуулах үүднээс өөрчилж, шинэчлэх
- Цахилгаан эрчим хүч, усан хангамж, бохир усны систем, зам харилцаа зэрэг ХЧБ-ийн дэд бүтцийн өртөг зэргийг тусгасан үнэн бодитой судалгаа хийх
- Зардал, үр ашгийн шинжилгээнд тулгуурласан санхүү, эдийн засгийн загваруудыг боловсруулах замаар ХЧБ-ийн хөгжлийн оновчтой төлөвлөгөө зохиох.

Дээрх алхмууд хийгдсэний дараагаар тендерийн бэлтгэл ажлыг эхлүүлэх нь зүйтэй бөгөөд ХЧБ-д хөрөнгө оруулах хамгийн тохиромжтой компанийг сонгож, Засгийн газрын уг бүсээс олох санхүүгийн орлогыг нэмэгдүүлэх боломж бүрдэнэ.

Одоогийн байдлаар Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн тендерийг Монгол улсын Засгийн газраас энэ оны 3 дугаар сард зарлахаар төлөвлөсөн байв. Хөрөнгө оруулагчийг шалгаруулах тендер нь дараах зорилготой: i) ХЧБ байгуулах бололцоог судлах (зардал, үр ашгийн шинжилгээ, байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээг багтаасан), ii) ХЧБ-ийн дотоод/гадаад орчны дэд бүтцийг байгуулах, iii) ХЧБ-ийг ажиллуулах. Монгол улсын Засгийн газраас ХЧБ-ийн газрыг 50 жилийн хугацаатай гэрээгээр эзэмшүүлэх зорилготой ба гэрээг 40 жилээр сунгаж, улмаар нийт 90 жилийн хугацаатай байгуулах боломжтой байна. Гэрээний үргэлжлэх хугацааг урьдчилан үнэлгээ хийлгүйгээр тодорхойлсон ажээ.

Ийм төрлийн тендерээс олон үр дагавар гарч болдог. Бэлтгэл ажил сайтар хийгдээгүй тохиолдолд ХЧБ-ийн бололцооны талаар бодит мэдээллийг засгийн газар авч чадахгүй буюу тендерт ирсэн саналууд нь улс орны эрх ашигт хэр нийцэхийг үнэлэх боломжгүй болно. Иймээс бүрэн мэдээлэлгүй нөхцөлд Монгол улсын Засгийн газар тендер зарлавал дараах сөрөг үр дагаварууд үүсч болзошгүй. Үүнд:

1. Монгол улсын Засгийн газар байгаа бололцоогоо бүрэн үнэлдэггүй гэсэн сэтгэгдлийг хөрөнгө оруулагчдад төрүүлснээр тендерийн өрсөлдөөнийг бууруулна.
2. Тендерийн үйл ажиллагаа оновчтой байж чадаагүйн улмаас ирээдүйд аль ч талд нь сөргөөр нөлөөлөх заалтууд гэрээнд тусгагдана.
3. Хөрөнгө оруулагчдын санал болгосон болзлуудыг үнэлж дүгнэхэд бэрхшээлтэй байх болно.
4. Далд зардлууд гаргах буюу урьдчилан таамаглаагүй, төсвөөс төлөх болоцоогүй татаас нэхэх шаардлага урган гарна.
5. ХЧБ-г хөгжүүлж, удирдах үйл ажиллагааны ил тод байдлын түвшин буурна.
6. Монгол улсад ирээдүйд бий болох ХЧБ-үүдийн хувьд таагүй жишиг тогтоно.

Зохих бэлтгэл хангагдаагүй нөхцөлд засгийн газраас тендер зарлавал тендерийн баримт бичигт дараах наад захын шалгуур үзүүлэлтүүдийг тусгах хэрэгтэй ба ингэсэн нөхцөлд санал болгож буй үйл ажиллагаанууд нь улс орны ашиг сонирхолд ч хувь нэмэртэйг харуулах шаардлагыг тендерт оролцогчид ухамсарлана.

- Урьдчилж төлөх концессын хураамж (сайн санааны илэрхийлэл)
- ХЧБ-ийн үйл ажиллагааны нэг жилийн зардалтай тэнцэх үр дүнгийн бонд
- ХЧБ-г хөгжүүлэх арван жилийн төлөвлөгөө
- Зах зээлийн эрэлт болон хөгжлийн түвшний судалгаа
- Барилгын ажлын төлөвлөгөө, зардлын нарийвчилсан тооцоо
- Санхүүгийн чадавхийг нотолсон санхүүжилтийн төлөвлөгөө
- ХЧБ-д ажиллах боловсон хүчний төлөвлөгөө
- ХЧБ-ийн захиргаанд төлөх жилийн түрээс
- ХЧБ-ийн захиргаанд олсон орлоготойгоо хувь тэнцүүлэн төлөх газар ашиглалтын хураамж

У ХЭСЭГ: ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Тайлан энэхүү хэсэгт Монгол улсын ХЧБ-ийн хөтөлбөрийн эрх зүй, зохицуулалтын хүрээнд хийсэн дүн шинжилгээ, Замын-Үүд, Алтанбулагт ХЧБ байгуулах үйл явцтай газар дээр нь танилцсан байдал, Монголд байх хугацаанд хийгдсэн уулзалт ярилцлагууд болон баримт бичгүүдийг судалсны үр дүнд боловсруулсан зөвлөмжийг толилуулж байна.

Судалгааны гол дүгнэлтээс дурьдвал:

1. Монгол улсын ХЧБ хөтөлбөрийг олон улсын өнөөгийн шилдэг туршлагатай харьцуулан үнэлэхэд хууль эрх зүйн хүрээ болон ХЧБ байгуулах үйл явцад учир дутагдалтай зүйлс байгаа нь ажиглагдсан.
2. ХЧБ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нарийвчилсан журмыг бий болгож, Үйл ажиллагааны стандарт журам (SOP)-д тусгаагүй явдал нь олон улсын жишигт нийцүүлэхэд шаардагддаг ил тод, урьдчилан таамаглах бололцоотой байдлын наад захын түвшинг хангахад саад болж байна.
3. Үр ашгийн шинжилгээ, хууль эрх зүйн дүн шинжилгээг Замын-Үүд ХЧБ-ийг байгуулах ажилд орхигдуулсан байна.
4. Замын-Үүд, Алтанбулагийн ХЧБ-ийн дэд бүтэцийн хэрэгцээг хангахад шаардлагатай санхүүжилтийг тодорхойлоогүй байна.
5. ХЧБ байгуулах явцад олон улсын шилдэг туршлагаас гажсан нөхцөлд бусад орнуудад тохиолдож байсан алдаанууд давтагдах аюултай бөгөөд далд зардал гарах, Монгол улсын Засгийн газраас татаас шаардагдах (одоогоор ийм боломж байхгүй), эсвэл нийгмийн нэн тэргүүний бусад хэрэгцээг золиослохоос аргагүй байдалд орно.

Зөвлөмж 1: Монгол улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж эхлээд буй ХЧБ төслүүдийнхээ эдийн засгийн шинжилгээг олон улсын өнөөгийн шилдэг туршлагуудад тулгуурлан хийх шаардлагатай.

Эдийн засгийн үр ашгийн шинжилгээ хийх нь дараах ач холбогдолтой:

- Ашиггүй төслүүдийг зогсоох
- Үр өгөөжтэй төслүүдэд саад тотгор учрахаас урьдчилан сэргийлэх
- Төслийн бүрэлдэхүүн хэсгүүд нь хоорондоо уялдаа холбоотой эсэхийг тодорхойлох
- Эрсдлийн эх сурвалж, хүрээ хязгаарыг тодорхойлох
- Эрсдлийг бууруулж, даван туулах аргуудыг боловсруулах.

Дэлхийн банкны үзэж байгаагаар дүн шинжилгээг чанартай хийх нь төслийн амжилтанд нөлөөлөх гол хүчин зүйл бөгөөд төслийн явцад тулгарч болох бэрхшээлүүдийг тухай бүрд нь засч залруулахад тус дөхөмтэй ажээ. Сайтар боловсруулаагүй төсөл нь гурван жилийн дотор эрсдэлд ордог нь бэлтгэл нь бүрэн хангагдсан төслүүдтэй харьцуулахад долоо дахин элбэг байдгийг Дэлхийн банкны туршлага харуулж байна. Бэлтгэл хангагдаагүй төсөл эхний таван жилдээ мухардалд орох нь арван зургаа дахин элбэг байдаг байна.

Үүнээс харахад аливаа төслийг эхлүүлэхээс өмнө гэрийн даалгавраа сайн хийх нь Засгийн газрын үүрэг ажээ.

Эдийн засгийн дүн шинжилгээ хийх нь засгийн газар буюу нийгэмд бий болох бүхий л үр ашгийг тооцоход тус дөхөмтэй. Төслийг хэрэгжүүлснээр бий болох үр ашиг ба зардлуудыг доор харуулав.

Монгол улсын Засгийн газраас мөнгө угаахын эсрэг өөрийн орны эрх зүйн орчин, дүрэм журамд үнэлгээ хийж, олон улсын мэргэжилтнүүдийн зөвлөгөөг авч, Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн дэд бүтцэд хувь нэмэр оруулах болзолтойгоор дээр дурьдсан концессын гэрээнүүдийг байгуулж болно.

Амралт, зугаа цэнгэлийн үйл ажиллагаануудыг ХЧБ-д явуулах зөвшөөрөл олгохын өмнө үр ашгийн нарийвчилсан тооцоо хийж, хөрөнгө оруулагчдынхаас илүү улс орны эрх ашгийг харгалзах нь зүйтэй.

Зөвлөмж 5: Замын-Үүдэд ХЧБ байгуулах нь улс оронд үр ашигтай гэдгийг олон улсын туршлагад тулгуурлан тооцож харуулахаас өмнө Замын-Үүдэд ХЧБ байгуулах тендер зарлахыг засгийн газар хойшлуулах нь зүйтэй.

Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн хэрэглэгчдийг тодорхойлсон зах зээлийн эрэлтийн судалгаа одоогоор алга байна. Энэхүү мэдээллийг бүрдүүлээгүй тохиолдолд усан хангамж, хаягдал усыг цэвэршүүлэх төхөөрөмж, цахилгаан, цахилгаан холбоо, зам зэрэг дэд бүтцийн үйлчилгээний зардлыг тооцох боломжгүй болно. Улмаар ХЧБ төслийг хэрэгжүүлснээр улс оронд ямар үр ашиг бий болохыг ард иргэдэд ойлгуулах эдийн засгийн дүн шинжилгээг засгийн газар хийж чадахгүйд хүрнэ.

Дээр дурьдсан судалгааг бүрэн хийхээс өмнө Замын-Үүдэд ХЧБ байгуулах тендер зарлавал хөрөнгө оруулагчдын зүгээс нөхцөл байдлыг өөртөө давуу тал олгох үүднээс ашиглах боломжтой болно. Урьдчилан тооцоогүй, төсөвт дарамттай зардлууд ирээдүйд үүсч болзошгүй. Доминиканы Бүгд Найрамдах Улс болон бусад орнуудын туршлагаас харахад ХЧБ-ийн амжилт нь нийгмийн бусад эрх ашгийг золиосолсны дүнд бий болсон байна. Нарийвчилсан судалгаа хийгээгүй тохиолдолд бусад орнуудад гарч байсан алдаа давтагдах аюултай.

Иймээс улс орны нийтлэг эрх ашгийг хангаж, үйл ажиллагааны ил тод хариуцлагатай байдлыг нэмэгдүүлэх үүднээс нарийвчилсан судалгаа хийж дуусах хүртэл Замын-Үүдийн тендерийг хойшлуулахыг Монгол улсын Засгийн газарт зөвлөж байна.

ХАВСРАЛТ А: 2004 ОНЫ 2-Р САРЫН 2-НООС 16-НЫ ХООРОНД ХИЙГДСЭН УУЛЗАЛТУУД

Уулзалтад МУ-ын ЗГазрын доорх албаны хүмүүс оролцсон:

Огноо	Нэр	Албан тушаал	Байгууллага	Байршил
2/2/04	Э. Дашцоо	Засаг дарга	Замын-Үүдийн Засаг даргын тамгын газар	Замын-Үүд
	Д. Галсандорж	Худалдааны бодлого, хамтын ажиллагааны газрын дарга	ҮХЯ	Замын-Үүд
	Л. Гүмэнжав	Худалдаа, бизнес, хамтын ажиллагааны газрын дарга	ҮХЯ, Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн ажлын хэсэг	Замын-Үүд
	Б. Золгуяа	Худалдааны бодлого, хамтын ажиллагааны газар	ҮХЯ	Замын-Үүд
	Д. Бадам-Очир	Хөгжлийн бодлого, хөрөнгө оруулалтын газар	ҮХЯ	Замын-Үүд
	Д. Мижидсүрэн	Ерөнхий захирал	Идеал групп ХХК	Замын-Үүд
	Б. Тананцэцэг	Хэлтсийн орлогч дарга	Төмөр замын олон улсын тээвэр зуучлалын төв	Замын-Үүд
	Ли Фэнхуа	Орлогч захирал	Эрэн хотын Гадаад хэргийн газар	БНХАУ
	Ч. Даваадаш	Ерөнхий Консул	БНХАУ-ын Эрэн хот дахь Консул	БНХАУ
2/3/04	Банзрагч	Дарга	Замын-Үүдийн Гаалийн газар	Замын-Үүд
2/5/04	Д. Эрдэнэбат	Ахлагч	Алтанбулагийн ХЧБ-ийн ажлын хэсэг	Улаанбаатар
	Б. Чимэдцэрэн	Үйлдвэрлэлийн бодлого зохицуулалтын газрын орлогч дарга	ҮХЯ	Улаанбаатар
	А. Тамир	Үйлдвэрлэлийн бодлого зохицуулалтын газар	ҮХЯ	Улаанбаатар
	С. Отгонбат	Орлогч дарга	ГХОГХА	Улаанбаатар
	Л. Чимгээ	Дарга	Монгол Банкны Хяналт, шалгалтын газар	Улаанбаатар
2/6/04	Энэбиш	Бүсийн Хөгжлийн Ажлын хэсгийн нарийн бичгийн дарга	СЭЗЯ	Улаанбаатар

ХАВСРАЛТ Б: МОНГОЛЫН ХЧБ-ИЙН ХӨТӨЛБӨРИЙН ДАВУУ ТАЛУУД, СУЛ ТАЛУУД, БОЛОМЖУУД БОЛОН ТУЛГАРЧ БОЛЗОШГҮЙ АСУУДЛУУД

Давуу талууд	Сул талууд	Боломжууд	Тулгарч болзошгүй асуудлууд
<ul style="list-style-type: none"> Төрөөс хөтөлбөрт хүчтэй дэмжлэг үзүүлэх 	<ul style="list-style-type: none"> Төрийн байгууллагууд нь зохицуулалтын болон хөгжлийн үйл ажиллагаануудыг нэгтгэн хийж байгаа Шийдвэр гаргахад болон хөгжлийн үйл явцад хувийн хэвшлийн оролцоо байхгүй байна Удирдах ажилганд зохицуулалтгүйгээр нилээд их хэмжээний онцгой эрхийг олгосон ҮАСЖ болон хэрэгжүүлэх журмуудын дутагдалтай байдлаас шалтгаалж тодорхойгүй, санаандгүй тохиолдлууд бүхий хөтөлбөр болж хувирах Удирдлагын тогтолцоог хувийн хэвшлийн оролцоо болон бусад төрийн байгууллагуудын гүйцэтгэх үүргийн хүрээнд тодорхойлоогүй Дэд бүтцийг хөгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийн бодит эх үүсвэрийг тодорхойлоогүй. Тусгай бүс, тодорхой хугацаанд татвараас чөлөөлөх хөтөлбөр Хувийн хэвшлүүдтэй хамтран ажиллах талаар сул Үндэсний зар сурталчилгааны байгууллагуудтай хамтран ажиллах, туслалцаа авах талаар дутмаг Хөтөлбөрт оролцох бүх талуудад зориулсан хөрөнгө оруулалтын эрэлт, техник, эдийн засгийн болон зардал-үр ашгын талаар Монголын ХЧБ-ийн хөтөлбөрийн нарийвчилсэн үнэлэлтийг дутуу хийсэн Ажиллах хүчний бэлэн байдал 	<ul style="list-style-type: none"> Хөрөнгө оруулагчид болон засгийн газарт зориулсан хөтөлбөрийн эрэлт, зардал-үр ашгын нарийвчилсэн үнэлгээг хийх Туслалцаа, оролцоо, ойлголтыг бий болгохын үүднээс хувийн хэвшлийг оролцуулсан чухал санал солилцооны багийг бий болгох Төлөвлөгдөж буй улс орны ерөнхий шинэтгэлд шалгуур болохоор өрсөлдөхүйц хөтөлбөрийг бэлтгэх 	<ul style="list-style-type: none"> Хөтөлбөрийг олон улсын хэмжээнд бодлогогүйгээр гаргаж ирэх нь гадаадын компаниудын зах зээлийн сонирхол, итгэлцэл шаардлагатай салбаруудад сөргөөр, Монголын нэр хүндэд муугаар нөлөөлөх магадлалтай Энэхүү хөтөлбөр нь The economist сэтгүүл дээр ☐A bridge to nowhere☐ буюу ☐Эзгүй талын дундах гүүр- муу хөгжлийн билэгдэл☐ гэсэн гарчигтайгаар гарч шүүмжлэгдсэн нийтлэл мэтээр Монголын нэр хүндийг олон улсын түвшинд муутгаж болох аюултай

ХАВСРАЛТ Д: ЗАМЫН-ҮҮДИЙН ХЧБ-ИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭРЭЛТИЙН СУДАЛГААГ ХИЙХ УДИРДАМЖИЙН ЖИШЭЭ

ҮНДЭСЛЭЛ БА ЗОРИЛГО

МУЗГазар Замын-Үүдэд ХЧБ-ийг байгуулахад эрх зүйн дүн шинжилгээ хийх үүднээс эхний шатанд зах зээлийн эрэлтийн судалгааг хийхийг зорьж байна. Энэхүү зөвлөх ажлын гол зорилго нь тус бүсийн гол хэрэглэгчдийг тодорхойлох явдал юм.

ЗОРИЛТУУД

Зах зээлийн эрэлтийн судалгааны зорилтуудыг тодорхойлбол:

1. Бүсийн хэрэглэгчид, бодит зах зээлийг тодорхойлох
2. Дээр заасан гол зах зээлийн хэмжээг тодорхойлох
3. Тодорхойлогдсон боломжит эрэлт, түүний Замын-Үүдийн ХЧБ-ийн хөгжилд үзүүлэх нөлөөг тодорхойлох дүн шинжилгээ

ТОДОРХОЙЛСОН ДААЛГАВРУУД

Үндсэн даалгавруудыг дараахаар хязгаарлаж болохгүй ба тэдгээрт:

᠘ᠠᠭᠤ ᠴᠢᠭᠡᠭᠡ ᠶᠡᠭᠡᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ ᠠᠨᠠᠭᠤᠨ

Ирээдүйн гол зах зээл болон хөрөнгө оруулалтыг дараах зүйлс дээр үндэслэн тодорхойлох: i) МУЗГ-т хөрөнгө оруулах сонирхлоо илэрхийлсэн хөрөнгө оруулагчид, ii) Үндэсний болон бүсийн хөрөнгө оруулалтын хандлага/загвар; мөн iii) олон улсын жишгээр туршиж үзэх, үр дүнг үндэстэн, компаний хэмжээ, үйлдвэрлэл/дэд салбарын үйл ажиллагаа зэргээр хуваах.

Зөвлөх ажилтан нь шинээр гарч ирж болох болон одоо буй гол салбаруудад анхаарлаа хандуулж, Замын-Үүдийн талаарх санал бодол, өрсөлдөхүйц давуу талуудыг энэхүү ажлын дүн шинжилгээнд оруулж тодорхойлох юм.

ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ ᠶᠡᠭᠡᠨᠡᠭᠡᠨ

Боломжит эрэлтийг үнэлэхийн тулд жирийн санал асуулга явуулах хэрэгтэй. Иймэрхүү санал асуулгыг хийхдээ дараах зүйлсийг багтаах:

- Үйлдвэрлэл, үйл ажиллагааны дэд салбар, хөрөнгө оруулалтын экспортын хандлага, газарзүйн үүсэл
- Стандарт Үйлдвэрийн Барилга (СУБ), үйлчилгээний тусгай бүс болон бусад байгууламжуудын шаардлага
- Зам тээврийн ерөнхий төрх, шаардлагатай зүйлс
- Худалдан авах болон лизингийн аль ашигтайг сонгох- түрээсийн ханш, нөхцлүүдийг бодолцож үзэх
- Гадаадын хамтарсан шууд хөрөнгө оруулалтыг эсвэл туслах гэрээний харилцаануудыг дэмжих
- Улс төрийн болон эдийн засгийн нөхцлүүдэд хамаарах хувилбаруудаар тусгай үйлчилгээний газар болон баригдаж дууссан барилга байгууламжуудын тоо хэмжээний дундаж эрэлт ийг тодорхойлох
- Үйлдвэрлэлийн эхэн үе болон хэрэгжилтийн оргил үеүүдэд бий болгох ажлын байрны төлөвлөгдсөн хэмжээ

ХАВСРАЛТ Е: КЭЙС СУДАЛГАА: ДОМИНИКАНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ УЛСЫН ХЧБ-ИЙН ТОГТОЛЦОО

Доминиканы Бүгд Найрамдах Улс нь олон улсын шилдэг туршлагыг ашиглаж ХЧБ-ийг хэрхэн амжилттай байгуулж болохыг харуулсан жишээ болсон юм. Гэсэн хэдий ч тус улсын ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь эдийн засгийн хувьд үр ашигтай байж чадаагүй билээ.

Тус улс нь хойшоогоо АНУ-тай холгүй, Хайти Улстай баруун талаараа хил залгаж, Карибийн аралын төв дунд оршдог орон юм. Хүснэгт F-1-д тус улсын талаар товч мэдээллийг 2002 оны байдлаар үзүүлсэн болно.

Хүснэгт F-1

Хэмжээ	Хүн Ам	Ажиллах хүч	Экспорт	Импорт
48,000 км ²	8.8 сая	3 сая	US\$5.3 тэрбум	US\$ 8.7 тэрбум

ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь 1969 онд улс оронд шинэ ажлын байр бий болгох, гадаад валют солилцоог бий болгох, экспортын бус бүтээгдхүүнүүдийг нэмэгдүүлэх зорилготойгоор ямар нэгэн зардал үр ашгийн тооцоогүйгээр хэрэгжиж эхэлсэн билээ.

Доминиканы Бүгд Найрамдах Улс одоогоор 53 ХЧБ-ийн хөтөлбөрөөр 520 компанийг бий болгож, 171,000 хүнийг ажлын байраар ханган, нийт 1 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг хийгээд байна. 2002 оны гадаад валютын солилцооноос нийт 1.3 тэрбум ам. долларын орлого олсон. Нийт хөрөнгө оруулалтын 50 хувийг АНУ, 34 хувийг Доминикан, үлдсэнийг Солонгос, Тайван, Испани, Итали гэх мэт улсууд бий болгосон. Нийт үйлдвэрлэлийн 50%-ийг хувцасны үйлдвэрлэл, 17%-ийг үйлчилгээ, 5%-ийг электрон барааны үйлдвэрлэл, үнэт эдлэл 5%, эмийн үйлдвэрлэл 3%, гутлын үйлдвэрлэл, хэвлэх болон бусад үйлдвэрлэл 12%-ийг эзэлж байна. АНУ нь тус ХЧБ-ийн экспортын хувьд хамгийн том зах зээл ба нийт бүтээгдхүүний 90 гаруй хувийг авдаг. 2002 оны ҮНБ-ний хэмжээ 1 тэрбум ам.доллар байсан нийт ҮНБ-ийн 2.5 хувийг эзэлж байгаа юм. Доминиканы ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь эрс ялгаатай 2 өөр үе шатад хуваагдах ба энэ нь хөтөлбөрийн орчныг бүрдүүлэхтэй шууд холбоотойгоор үр дүнгээ өгсөн байна.

А. 1-р үе: 1969-1980

Энэ үед тус хөтөлбөр нь дараах зүйлс дээр тулгуурлаж өндийн босож ирсэн билээ:

- Тодорхой хугацаанд татвараас чөлөөлөлөх явдлыг онцгойлон дэмжсэн нь санхүүгийн өсөлтийг бий болгосон: татвараас хязгаарлалтгүй чөлөөлөх, барааг татваргүй болгох хөдөлгөөн г.м
- Хууль эрх зүйн тогтолцоо сул; ХЧБ-ийг байгуулах хууль нь зөвхөн 100 хувийн бүтээгдхүүний экспортын шалгуураар тодорхойлогдсон
- Орон нутгийн эдийн засагтай холбоо харилцаагүй
- Валютын ханшийг тогтвортой барих бодлого

- Орон нутгийн зах зээлд хууль бусаар хил давуулсан бараанд хяналт тавих гаалийн хүчтэй үүрэг ролийг эс тооцвол эрх мэдэл бүхий удирдлагын тогтолцоо байхгүй байсан
- ХЧБ-ийн хөтөлбөрөөр нь нийслэл хот руу чиглэж байгаа суурьшигчдийн хөдөлгөөнийг эсрэг зүгт шилжүүлэх (туйлын өсөлтийн) бодлогыг баримталсан.
- Зар сурталчилгааны дэмжлэг сул байсан

Энэхүү үеийн үр дүнд нийт 3 ХЧБ-ийн хөтөлбөр хэрэгжиж, 71 компани үйл ажиллагаагаа явуул эхлэн нийт 16,000 ажлын байр болсон нь тийм ч сайн үзүүлэлт байсангүй. Уг үеийн хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг ихэнхийг буюу 95 гаруй хувийг АНУ эзэлж байлаа. Бүсийн компаниудад хувцасны үйлдвэрлэл зонхилж, АНУ-д ахин экспортод гаргадаг байсан байна. Энэ үе шатад хөтөлбөрийн гол давуу тал нь оёдлын үйлдвэрлэлийн 1980 оны хүртэлх тус улсын квотын чөлөөт байдал байсан юм.

В. 2-р үе шат: 1980-2002

Энэ үе шатад тус хөтөлбөр нь эдийн засгийн шинэчлэлтийг нийт орон даяар хийхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн үүнээс хамгийн чухал нь валютын ханшийг чөлөөлсөн явдал байлаа. Өөр бусад арга хэмжээнүүдээс дурдвал:

- Өрсөлдөхүйц хууль эрх зүйн орчин, тохирсон дүрэм журмуудыг бий болгох
- Тусгай мэргэжлийн ХЧБ-ийн удирдлагыг бий болгож хооронд нь нэгтгэх
- Зах зээлийн эрэлт дээр үндэслэсэн ХЧБ-ийг байгуулах
- Сурталчилгааны идэвхтэй үйл ажиллагаа

Хоёрдугаар үе шатад орчныг бүрдүүлснээр нилээд өөр үр дүнд буюу 50 ХЧБ, 449 компани, 155,000 ажлын байруудыг шинээр бий болгож чадсан байна.

Татварын шинэ бодлого, санхүүгийн эрх чөлөөг хоёр үе шатын аль алинд баримтлан хэрэгжүүлсэн нь 2-р үе шатад хурдацтай өсөлт гарах боломжийг өгсөн нь дамжиггүй. Оёдлын экспорт ХЧБ-үүдийн үйл ажиллагаанд дарамт болоогүйгээр барахгүй, 1980 онд квотын практикийг анх нэвтрүүлж байх үед 65 байснаас 2-р үе шатанд 225 болтлоо өсөж чадсан юм. 1-рт, энэхүү санхүүгийн эрх чөлөө нь 1-р шатанд нь гол хөдөлгөх хүч болж чадаагүй гэдэг нь тодорхой. 2-р үе шатад амжилттай хэрэгжсэний шалтгаан нь бий болгосон чадамж, үйлдвэрлэлийн түүхэн туршлага дээр үндэслэсэн хувийн хэвшилүүдийн оролцоотой Пын үйл явц байсан юм.

Доминиканы ХЧБ нь урт хугацаанд үргэлжлэн байсан байсан ажилгүйдлийн асуудлыг үр дүнтэй шийдвэрлэж чадсан юм.

Доминиканы эзэмшлийн олон компаниуд технологийн шилжилтийг амжилттай ашиглаж чадсан. Экспортын үйл ажиллагааны туршлагатай, үндэсний мэдлэг чадвартай хувийн хэвшлийнхний анги болж эхэлсэн. Гадаад валютын гүйлгээ нь нь 1 тэрбум ам. долларт хүрсэн нь валютын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд гол үүргийг гүйцэтгэж байлаа. Ажилчдын 90 гаруй хувь нь татвар авах хэмжээнээс бага орлоготой байснаас орлогын татварыг маш багаар тогтоосон байлаа. Хэдийгээр ХЧБ нь орон нутгийн худалдаанд чухал

эсрэг нөлөө үзүүлсэн талаар үнэлэмж байхгүй боловч ажилчдын худалдан авах чадвар дээшилснээс улсын төсөвт шууд бус орлогыг нэмэгдүүлж, ХЧБ-ийн байгууллага албан газрууд тэдгээрийн ажилчдад үйлчилгээ явуулах зорилго бүхий жижиг болон дунд үйлдвэрлэлүүдийг шинээр бий болгож өгсөн юм. Тус улсын эдийн засгийн үзүүлэлт одоогоор сайнгүй байгаа, ХЧБ-ийн үйл ажиллагаа уруудаж байгаа нь 9 дүгээр сарын 11-ний эмгэнэлт явдлын дараагаар АНУ-ын эдийн засагт бэрхшээл гарч эхэлсэн холбоотой юм.

2001 онтой харьцуулахад 2002 оны байдлаар ажлын байр 5 хувиар хорогдож, гадаад валютын арилжаа 3.1 хувиар буурсан байна. Өнгөрсөн 4 жилийн хугацаанд засгийн газраас дэд бүтцэд болон нийгмийн чиглэлийн хөтөлбөрүүдэд нэмэлт хөрөнгө оруулах шаардлагатай байснаас, төсвийн болон валют арилжааны ноцтой алдагдал орж, гадаад өрөө нэмэгдүүлжээ.

ИРР-д концессийн гэрээгээр хувьчлагдсан эрчим хүчний салбар нь удаан хугацаанд хямралд байсаар байж, засгийн газрын өрийг нэмэгдүүлсээр байгаа билээ. Төлбөрөө барагдуулаагүйгээс болж эрчим хүчний үүсгүүрүүдийг зогсоосон нь нийтийн цахилгааныг дунджаар 10-15 цагаар тасалдуулахад хүргэж байна. Өнгөрсөн 12 сарын хугацаанд Доминиканы улсын банкны тооцоолсноор инфляци 40 хувьд хүрч, улсын мөнгөн тэмдэгтийн үнэ 200 хувиар унасан байна.

ОУВС тус улсын санхүүгийн шинэчлэлийг дэмжиж татварт нэмэлт өөрчлөлт оруулах, татаасыг багасгах зорилгоор ХОБ-т гарын үсэг саяхан зурсан билээ.

Доминиканы Бүгд Найрамдах Улсын ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь микро түвшинд амжилттай хэрэгжсэнийг дүгнэлтээс тодорхой харж болно. Харин энэхүү хөтөлбөр нь эдийн засгийн шинэчлэлийн хүрээнд зардал-үр ашгийн дүн шинжилгээг хийж хэрэгжүүлээгүй, улс төрийн чанартай арга хэмжээ байснаас биш макро эдийн засгийн хувьд ашиггүй байлаа. Доминиканы ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь эдийн засгийн хувьд эсрэгээр нөлөөлөхүйц хөтөлбөр учраас ДХБ-аас дэмжлэг авч чадахгүй байгаа болно. Санхүүгийн эрх чөлөө, хаалттай маягын орчин нь ДХБ-ын нөхцөлд зааснаар экспортоос татаас авагч болдог учраас тодорхой арга хэмжээг авах шаардлагатай байдаг байна.

Доминиканы Бүгд Найрамдах Улсын ХЧБ-ийн санхүүгийн эрх чөлөө бодлого нь нь бусад төв Америкийн болон Карибын бүсийн улсуудтай худалдааны чөлөөт бүсийн гэрээ хэлэлцээрийг байгуулахад гол бэрхшээл болсоор байгаа юм.